

Temesvár-Csóka erdő

(ma Timișoara, RO)

Gáll Erwin¹ – Tănase, Daniela²

1980 márciusában a várostól mintegy 2 km-re, a Nagyszentmiklós–Temesvár útvonaltól 200 méterre nyugatra elhelyezkedő Csóka tanya területén emberi csontvázakkal egyetemben vas- és bronztárgyak kerültek elő. Az ásatások előtti terepbejáráson kiderült, hogy a TCIF (Temesvári Építő Vállalat) kotrógépei a talaj 60–70 cm-es felső rétegét eltávolították, így a később feltárt sírok nagyon kis mélységből (10–25 cm) kerültek elő.³ A temető egy nagy átmérőjű, lapos homokdombon fekszik, amely alig emelkedik ki a földrajzi környezetéből, és jelenleg Csóka mezőnek nevezik. Régebben Csóka erdő volt a neve, ugyanis egészen a 19. század végéig fákkal sűrűn benőtt területként ismerték. A mellékletek alapján úgy tűnik, hogy a földmunkák során 5-6 sírt dúltak szét teljesen, amelyek mellékleteit a munkások részben a múzeumba szállították.

A terepbejárást követően, 1980 márciusában Alexandru Fota leletmentő ásatást végzett a temető területén, melynek során 13 mellékletes és 8 melléklet nélküli sír került elő, amelyről azonban pontos dokumentációt és összesítő térképet nem készített. Még ugyanazon évben Alexandru Rădulescu folytatta a temető feltárását, aki egy sírsorban újabb 20 temetkezést tárt fel. A lelőhellyel kapcsolatba hozható sírok számát tehát 46–47-re tehetjük. Az ásatások kétfordulós és eltérő jellege miatt a sírokat különféleképpen rendszereztük: az első tizenhárom sírt betűkkel, míg a tervásatás során feltárt további húsz sírt számokkal jelöltük. A feltárt temetőrész egy elég nagy, kb. 80 m²-es területen fekszik. Alexandru Rădulescu véleménye szerint a feltárások során elérték a temető északi szélét, azonban a lelőhely pontos kiterjedése, a déli, a nyugati és keleti irányuk kiterjedése ismeretlen.

Alexandru Fota ásatásán, a Rădulescu által feltárt sírsortól nyugatra több, fegyvereket (A, B, C, E, F, G sír) és lószerszámokat (A, B sír) – jelképes lovas temetkezések – tartalmazó temetkezés került elő.

¹ Román Akadémia, Bukaresti Vasile Pârvan Régészeti Intézet/Academia Română, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

² Bánság Múzeuma/Muzeul Banatului (Temesvár).

³ RĂDULESCU–GÁLL 2001, 155–194.

Az Alexandru Fota által feltárt „A” sírból jelképes lószerszamos temetkezés került elő, valamint a munkások még három további kengyelt juttattak a múzeumba – ebből kettő egy párt képez –, tehát legkevesebb még két (talán jelképes) lovas sírnak kellett lennie a temesvári temetőben. Az eddig feltárt temetőrész sírjai között a lényeges különbség a két csoport között az volt, hogy míg az első csoportban összesen hat fegyveres temetkezést dokumentáltak, addig az Alexandru Rădulescu-féle ásatásból csupán kisebb ékszerek kerültek elő.

A sírokból jelentős mennyiségben kerültek elő különböző típusú ékszerek; megjelennek a fej (sima karikák, gömbsor csüngős fülbevaló karikák, öntött szőlőfürt csüngős fülbevalók), a nyak (üveg- és agyaggyöngyök, hajtű, amulett farkasfögből, huzal nyakperecek), a kar (huzal-, rombusz átmetszetű, illetve állatfejes, sodrást utánozóan öntött karperecek) és a kéz ékszerei (huzalgyűrű, félkör átmetszetű gyűrű, rombusz és sokszög átmetszetű gyűrű, sima pántgyűrű, széles fejű sas ábrázolásos fejesgyűrű, kiszélesített pántgyűrű, pántgyűrű, melynek felületét kis, koncentrikus köröcskével díszítették), valamint a ruházat díszei (csüngős ingnyakveretek, gombok, líra alakú csat).

A feltárt 41 sír egy feltehetően jóval nagyobb méretű temetőről ad egy kissé szegényes láttelepet. A 41 sírből 8,9 gramm ezüst, illetve 6,6 gramm aranyozott bronztárgy és kb. 417,8 gramm bronz ismert, így 10,19 gramm bronz jut egy sírra. A 6 fegyveres sír – ez a sírok 30%-a – a 20 melléklet nélküli temetkezéssel együtt egy olyan 10. századi dél-alföldi pogány, rurális közösségről árulkodik, amelynek leletanyagában biztosan megjelennek az északra irányuló balkáni kereskedelmi utak hatásaiként értelmezhető elemek is (mint például a nagyon változatos fejesgyűrű-típusok).

Az elhunytakat háton fekvé, nyújtott helyzetben helyezték a sírgödörbe, egyetlen kivétel a 9. sír, amelyben a halott fejét valamilyen szerves anyagra helyezhették. A karcsonok nagyon változatos pozíciója a Dél-Alföld 10–11. századi temetőinek jellegzetességei közé tartozik. A 7. sírban az elhunyt koponyáján trepanáció nyoma volt megfigyelhető.

A temetőt eddigi adataink alapján a 10. század utolsó harmadában már használták, de bizonyosan ástak itt sírokat még a 11. század első felében is.⁴

⁴ GÁLL 2013, I. 481–497, II. 260–274. tábla.

SZŐLŐFÜRT CSÜNGŐS FÜLBEVALÓ (18. sír)

Öntött fülbevaló ezüsből, a koponya mellett. A szőlőfürt csüngős fülbevalók öntött változatához tartozik. A fülbevaló karikájának végén, illetve a szemközi oldalon egy-egy granulált koszorút utánzó hármás öntvény, a közepén pedig egy „szőlőfürt” található. Ezek a domborulatok granulált gömböcskéket mintáznak. A fülbevaló karikájának a végén, illetve a szemközi oldalon egy-egy granulált koszorút utánzó, hármás öntvényformávan, a közepén pedig egy „szőlőfürt” helyezkedik el. Az öntvény ezen része nagyon hasonlít a „klasszikus” szőlődíszre: a felső, nagyobb méretű gömböt egy hármás gömbsor követi a karika belső íve fölött, a karikán kívül két hármás gömbsor található, a tárgyat pedig egy nagyobb gömb zárja. A tárgy tehát a klasszikus szőlőfürt csüngős fülbevalókhöz tipológiailag igen közel álló öntvény reprodukciója.

Mg.: 3,7 cm; á.: 2,4 cm; s.: 3,4 gramm. Ltsz.: T. B. M. 24409.

ÜVEGGYÖNGY (19. sír)

Korong alakú üvegyöngy zöldes és piros-sárga színű vonallal és hullámokkal díszített (Szilágyi 27. típus – 1.11. típus). Á.: 1,7 cm; mg.: 0,9 cm. Ltsz.: T. B. M. 24418.

CSÜNGŐS VERETEK („D” sír)

A veretek négy sarkában négy díszített aranyozott kört figyelhetünk meg, a közepén pedig gyöngyözésimitáció. A köröket és a gyöngyözésimitációt olyan módonszerkesztették meg, hogy egy pillangóra hasonlítson. A lapos veretet a hátlapja közepén található csapok révén rögzítették a ruházathoz. A levél alakú csüngő egy kampószerűen kinyúló szalagfűl révén kapcsolódik a verethez. A csüngő szegélyét négyszög alakú aranyozott rovátkolások díszítik, a csúcsa pedig kiugrik. A szegélyén gyöngyözést imitálnak, a közepüket pedig ötlevelű virágcsokor díszíti. A csüngős veret párja csüngőjének dudoros részéből letörött. Aranyozott bronz.

Mg.: 4,5 cm; veret mg.: 1,7 cm; csüngő mg.: 2,5 cm; csüngő sz.: 2,2 cm; s.: 3,2 gramm. Ltsz.: T. B. M. 24401.1–2.

FOKOSBALTA („B” sír)

Vas fokosbalta. Háromszög alakú pengéje törés nélkül fut a megnyúlt köpűig. A balta foka négyszög átmetszet, a végénél kiszélesedik. Ellentétben a fokosbalták egy másik változatával, a

fok végén nincs rombusz alakú gomb, hanem maga a kiszélesített fokvég lapos. A köpű megnyúlt és kicsúcsosodik a két végénél.

H.: 14,0 cm; p. sz.: 2,7 cm; köpű á.: 1,8 cm; f. sz.: 1,5 cm. (a balta elveszett a temesvári múzeum egyik kiállítása alkalmával, csak a fényképe maradt meg).

Irodalom:

GÁLL 2013

Gáll Erwin: Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői. – 10th and 11th century burial sites, stray finds and treasures in the Transylvanian Basin, the Partium and the Banat. Magyarország honfoglalás kori és kora Árpád-kori sírleletei 6. Szeged 2013, I–II. kötet.

RĂDULESCU–GÁLL 2001

Rădulescu, Alexandru – Gáll, Ervin: Das landnahmezeitliche Gräberfeld von Temesvár (Timișoara)-Csókaerdő. Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae 52 (2001), 155–193.